

Yetişkinliğe Geçiş Dönemindeki Refakatsiz Mültecileri Desteklemek: Türkiye Deneyimi

Türkiye 2011 yılından beri Suriye'deki iç savaştan dolayı ülkesini terk etmek durumunda kalan önemli sayıda mülteciye ev sahipliği yapmakta; Türkiye nüfusunun %5'i mültecilerden oluşmaktadır. Türkiye'deki mülteci nüfusunun % 91'i Suriyeli mülteciler iken, %4'ü Afganistan'dan gelen mülteciler, %4'ü Irak'tan gelenler, %1'i ise İran'dan gelenlerdir. Somali ve diğer ülkelerden gelen daha az sayıda mültecinin genel nüfusa oranı %1'den daha azdır (UNHCR, 2018, 31.03). Kasım 2019 itibariyle Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin toplam sayısı 3.684.835 kişiyken bunların %46'sını (1.730.596) çocuklar, %15'ini (555.061) ise 18-24 yaş grubundaki gençler oluşturmaktadır. Mültecilere ilişkin güncel istatistikler Başbakanlık Uluslararası Göç İdaresi'nin (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü) sayfasında yer alırken refakatsiz veya ayrı düşmüş çocuklara ilişkin güncel istatistiklere aynı biçimde erişim mümkün değildir.

Refakatsiz küçüklerin bir bölümü Türkiye'yi üçüncü ülkeye geçiş ülkesi olarak görürken diğerleri için Türkiye hedef ülke konumundadır. Dolayısıyla bir bölümü kayıt dışı biçimde yaşamlarını sürdürürken diğerleri ya kendi istekleriyle ya da polis tarafından tespit edilerek koruma altına alınmaktadır. Yabancılar ve Koruma Kanunu'nun (2015) 66/5. maddesi ve buna bağlı olarak çıkarılan Çocuk Destek Merkezleri Yönergesi'ne göre refakatsiz küçükler Çocuk Destek Merkezleri'nde koruma altına alınır. 2019 yılı itibariyle Ağrı, Konya, Yozgat, Tekirdağ, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Bilecik, Erzincan, İstanbul ve Van'da refakatsiz küçükler için Çocuk Destek Merkezleri bulunmaktadır. İstanbul Beylikdüzü'nde bulunan ÇODEM ilk kabul kuruluşu olarak görev yapmakta ve diğer illere nakil işlemlerini yürütmektedir.

Türkiye'de koruma altındaki refakatsiz küçüklerin sayısı Göç İdaresi'nin il müdürlüklerinde mevcuttur, ancak istatistiklere doğrudan erişim mümkün olmamaktadır. Kayıtdışı yaşayan refakatsiz küçüklerin sayısı bilinmemektedir (Karataş ve ark., 2014). Dünyada ve Türkiye'de refakatsiz göçmen çocuklara ilişkin istatistiki verilerin yetersizliği sorunun boyutlarının anlaşılmasını da yetersiz kılmaktadır.

UNICEF, “Çocuk Çocuktur: Yollardaki Çocukların Şiddet, İstismar ve Sömürüden Korunması” başlıklı raporunda yalnız başına yollara düşen mülteci ve göçmen çocukların sayısının 2010 yılından bu yana beş kat arttığını ifade etmektedir (2017, akt: Düzel ve Alış, 2018).

2018 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde İnsan Hakları Komisyonu’nun alt komisyonu olarak kurulan Mülteci Hakları Komisyonu’nun hazırladığı Göç ve Uyum Raporu’na göre, Çocuk Destek Merkezleri’nde bulunan toplam refakatsiz küçük sayısı 288’dir (TBMM, 2018). Suriyeli ebeveynlerinden ayrı düşmüş çocuklar genellikle şehirlerde akrabaları ya da tanıdıklarının bulunduğu başka ailelerin yanında ikamet ederken, diğer ülkelerden gelen refakatsiz mülteciler koruma altına alınarak Çocuk Destek Merkezleri’ne yönlendirilmektedir. Kayıt olmaktan kaçınarak farklı ülkelere göç etmeyi uman refakatsiz mülteciler, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine veya yasadışı insan ticaretine maruz kalma riski altındadır.

Türkiye yasalarına göre refakatsiz küçükler korunma altına alınması gereken çocuklar arasındadır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre refakatsiz küçük, sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu ifade eder. Refakatsiz küçüklerin tespit edilmesi ve korunma altına alınmasından İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Aile, Sosyal Hizmetler ve Çalışma Bakanlığı sorumludur. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında koruma altına alınan çocukların Çocuk Destek Merkezleri’nde barınma, sağlık, eğitim ve psikososyal destek gibi temel haklara erişimleri sağlanır; bu çocuklar önleyici ve koruyucu tedbirlerden faydalanabilirler. Refakatsiz Çocuk Yönergesi ve Çocuk Destek Merkezi Yönetmeliği bu alandaki hizmetleri düzenleyen yönerge ve yönetmeliklerdir. Ayrıca Türkiye refakatsiz küçüklerin haklarının gözetilmesine ilişkin pek çok uluslararası sözleşmeye taraftır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BM ÇHS) ve BM ÇHS’ye Ek Protokoller, BM Cenevre Sözleşmesi, Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi, Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin

Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) gibi sözleşmeler bunlar arasında yer almaktadır.

Türkiye refakatsiz küçüklere ilişkin uluslararası standartları kabul etmiş, yasal ve kurumsal bağlamda gelişmeler katetmiş olsa da mevcut kurumsal kapasitelerin yetersizliği, geciken kayıt ve onay süreçleri, yaş tespitinde yaşanan güçlükler, eğitime erişim ve devam güçlükleri, aile birleşimi meselesi ve yetişkinliğe geçiş sürecindeki refakatsiz gençlere ilişkin belirsizlikler önemli gelişim alanları arasında sayılmaktadır (Association of Solidarity with Refugees, 2014; HYD, 2010; TOHAV, 2014; Yöney, 2015). Uzun vadeli kayıt ve değerlendirme süreçleri ikincil travmaya yol açabildiğinden kurumsal kapasitenin artırılması kadar daha etkin prosedülerin oluşturulması da acil ve önemli ihtiyaçlar arasındadır. Koruma altına alınan refakatsiz küçüklere vasi ataması yapılması kanunla öngörülmüş olsa da vasi atamalarında eksiklikler bulunmaktadır. Ayrıca çocuk işçiliğinin yaygınlığı refakatsiz küçüklere için önemli bir risk oluşturmaktadır.

Çocuk Destek Merkezlerinde koruma altına alınan refakatsiz küçüklere 18 yaşı aştıktan sonra iş bulmaları ve yaşamlarını kazanmaları için uydu şehirlere gönderilmektedir. Refakatsiz küçüklere için 18 yaşından sonra korumanın devam etmesi, ancak refakatsiz mülteci gencin üniversiteyi kazanması gibi bazı özel durumlarda kısa süre daha devam edebilmektedir. Alandaki kurumlar arasındaki işbirliği ve eşgüdümün artması, refakatsiz küçüklere dönük eğitim ve beceri kazandırma eğitimlerinin çeşitlendirilmesi ve toplumdaki önyargılı tutumları dönüştürmeye yönelik çalışmalar alandaki önemli ihtiyaçlar arasındadır (KOREV, 2017).

Kurumlarda koruma altına alınan refakatsiz küçüklere yönelik önemli bir eğitim programı psikolog Kültegin Ögel tarafından geliştirilmiş olan ve hem kurum çalışanlarına, hem de refakatsiz küçüklere sunulan ANKA eğitim programının alt programıdır. Madde bağımlılığı odaklı geliştirilmiş olan ve son 10 yıldır uygulanmakta olan program 2018 yılından beri refakatsiz küçüklere kurumda kaldıkları dönemde destek verirken, kurum sonrası rehberlik ve yönlendirme ihtiyaçlarına dönük bilgileri de içermektedir. Ev kazaları, görgü kuralları, basit yemek tarifleri, basit tamirat işlemleri, temizlik ve beslenme gibi başlıklarda dil kullanılmaksızın videolarla

desteklenen eğitim programı küçük grup çalışmaları şeklinde sosyal servis elemanlarınca uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal hizmet personeline ve sivil toplum kuruluşu çalışanlarına yönelik BMMYK ve UNICEF tarafından uygulanan çocuk hakları ve vaka yönetimine ilişkin çeşitli eğitimler bulunmaktadır. Türkiye’de koruma sistemine dahil olan refakatsiz küçüklerin tabi oldukları bakım tedbiri 18 yaşın ardından kalkmakta ve koruma kararının uzatılması açısından refakatsiz çocuklar daha dezavantajlı durumda kalmaktadır. Koruma altında bulunan TC uyruklu çocukların koruma kararı kaldırıldıktan sonra işe yerleştirilmeleri ile ilgili 3413 sayılı kanun koruma altındaki refakatsiz çocukları kapsamamaktadır. Esasen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu genel olarak refakatsiz küçükleri içermemektedir. Dolayısıyla Türkiye’deki refakatsiz küçükler açısından 18 yaş öncesindeki mesleki eğitim ve 18 yaş sonrasında işe yerleşme süreçleri çok önemlidir. Diğer yandan mesleki eğitime ilişkin kapasitenin geliştirilme ihtiyacı ve gençlerdeki mesleki eğitime yönelik farkındalığın az oluşu refakatsiz gençler için mesleki eğitime erişimde zorluklar yaratmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2013). 2019 yılında MEB & ILO ortak çalışması “Hayata Fırsat Projesi” ile Mesleki Eğitim Merkezleri aracılığıyla 14-29 yaş aralığı göçmen gruplara yönelik mesleki eğitim çalışmalarına başlanmıştır. Eğitim süresince cep harçlığı ve yol parası ile desteklenen katılımcıların mesleki eğitimin yanı sıra çalışma yaşamına katılımı hedeflenmektedir (ILO,2019).

Türkiye’de refakatsiz küçüklerin yetişkinliğe geçişte desteklenmesi için çocukların kayıt ve koruma süreçlerinin tamamında çocukların öncelikli yararının gözetilmesi, eğitime erişim haklarının önceliklendirilmesi, mesleki eğitime ilişkin farkındalık ve kapasitenin artırılması, psikososyal desteğin sürekli ve etkin olarak sağlanması ve 18 yaşın ardından koruma mekanizmalarının gençlerin sosyo-ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına bağlı olarak kademeli olarak azaltılması önerilmektedir. Bunların hayata geçebilmesi için açık ve şeffaf bir göç politikasına, çocukların tümü için erişilebilir olan çeşitli geçiş stratejilerinin belirlenmesine, yasal ve güvenli çalışma seçeneklerinin oluşturulmasına, mesleki eğitimi de içerecek şekilde eğitime erişim olanaklarının güçlendirilmesine, mesleki eğitim kapasitesinin artırılmasına, kurumlar arası eşgüdüm ve işbirliğinin artırılmasına, sivil toplum ve kamu kuruluşlarının kapasite ve yetkinliklerinin artırılmasına ihtiyaç vardır (Kraus et. Al., 2018).

Kaynakça

- AÇSŞB (2019). Refakatsiz Çocuklara Yönelik Çalışmalar, Erişim 15 Kasım 2019, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>
- Atasü Topçuoğlu, R. (2014). Hayatı değiştirmek için yola çıkanlar-yola çıkınca değişen hayatlar: Bir müracaatçı grubu olarak göçmen çocuklar. *Journal of Society & Social Work*, 25(1).
- Düzel ve Alış, 2018. Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi. Cilt: 6, Sayı: AGP Özel Sayısı, Ekim 2018.
- GİB (2019, Kasım 15). Uluslararası Koruma İstatistikleri, Erişim 15 Kasım 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/uluslararasi-koruma_363_378_4712_icerik
- GİB (2019, Kasım 15). Geçici Koruma İstatistikleri, Erişim 15 Kasım 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
- Hayata Fırsat Projesi (2019) https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_648013.pdf.
- Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD) (2010). Askıya Alınmış Çocukluk: Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu, Erişim 15 Kasım 2019, <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-51.pdf>
- Karataş, K., Rittersberger-Tılıç, H., Atasü Topçuoğlu, R., & Demir, O. Ö. (2014, Nisan). *Reaching out to unaccompanied minors (UAMs) and promoting delivery of services in their best interest in Turkey project* (Rep.). Erişim 15 Kasım 2019, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/refakatsiz-cocuklara-yonelik-calismalar/>
- KOREV (2017). Refakatsiz Çocuklar Çalıştayı, Erişim 15 Kasım 2019, <https://www.korev.org.tr/files/document/refakatsiz-siginmaci-calistayi.pdf>
- Kraus A., Stark G. ve Weidenhiller R. (2018). CISOTRA Synthesis Report: Facilitating the Transition of Unaccompanied Minor Refugees to Successful Adulthood - Pathways, Critical Incidents and Building Life Skills Through Multi-Actor Cooperation, Unpublished Project Report, <https://cisotra.eu/resources/>
- Refakatsiz Küçükler Yönergesi (2015). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Erişim 15 Kasım 2019, <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e26d9369dc318044059b0/REFAKATS%C4%B0Z%20%C3%87OCUK%20Y%C3%96NERGES%C4%B0.pdf>
- TBMM (2018). Göç ve Uyum Raporu, Erişim 15 Kasım 2019, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf
- TOHAV (2014).TOHAV Göç Analiz Raporu, Erişim 15 Nisan 2018, <http://www.madde14.org/images/b/b2/TOHAVAnaliz2014.pdf>
- UNHCR (2018, Nisan 26). Syria Regional Refugee Response, 15 Nisan 2018,

<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

- Yöney, Y. (2015, Ağustos 10). Refakatsiz [Mülteci] Çocuklar Devlet Korumasında Olmalı.

Erişim 15 Nisan 2018, <https://bianet.org/bianet/cocuk/166703-refakatsiz-multeci-cocuklar-devlet-korumasinda-olmalı>